

17. Рябченко О.В. Приватизація у промисловому секторі економіки України : автореф. дис. ... канд. екон. наук : 08.02.03. Дніпропетровськ, 2000. 20 с.
18. Солонар А.В. Окремі аспекти розкриття змісту поняття «повноваження». URL: https://essuir.sumdu.edu.ua/bitstream/123456789/37609/1/Solonar_Powers.pdf.
19. Стариков Ю.Н. Курс общего административного права : в 3 т. Москва : Норма, 2002. Т. 1 : История. Наука. Предмет. Нормы. Субъекты. 2002. 470 с.
20. Терещук О.А. Поняття та структура компетенції органу публічної адміністрації. *Журнал східноєвропейського права*. 2015. № 20. С. 156–162.
21. Ткач Г.Й. Поняття компетенції органу виконавчої влади. *Вісник Львівського університету. Серія : Юридична*. Вип. 40. 2004. С. 188–192.
22. Тлумачний словник сучасної української мови. Загальноживана лексика : близько 60 000 слів / за аг. ред. проф. В.С. Калашника. Харків, 2009.
23. Шеремет К.Ф. Вопросы компетенции местных советов. *Советское государство и право*. 1965. No 4. С. 18–27.

РЕМІЗОВА О. В.,

аспірант кафедри теорії права та держави

(Київський національний університет імені Тараса Шевченка)

УДК 340.12

DOI <https://doi.org/10.32842/2078-3736-2019-5-1-11>

ЗАСТОСУВАННЯ МЕТОДІВ ЮРИДИЧНОЇ ГЕРМЕНЕВТИКИ В ПРОФЕСІЙНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ СУДДІВ

Стаття присвячена розгляду питання, що стосується правової природи судового тлумачення. Розглядається поняття судового тлумачення норм права. Особлива увага надається суддівському тлумаченню, порівняльній характеристиці нормативного і казуального судового тлумачення. Одержання істинних відповідей, слідуючи букві закону, є основоположним завданням у правозастосуванні, адже кожен проблематичний аспект має індивідуальний характер.

Отримавши своє підґрунтя як неklasичний напрям у юридичній науці, що сформувався на базі філософії, правова (юридична) герменевтика отримала сьогодні «автономне» значення в юриспруденції. Правова герменевтика постає не тільки як мистецтво тлумачення та інтерпретації, але й із погляду традиції римських юристів як метод і на базі філософії, як неklasичний напрям зі специфікою, традицією, ознаками. У практичному змісті правова герменевтика втілюється в тлумаченні права.

З'ясовано, що під час тлумачення тексту нормативно-правового акта судді мають враховувати критерії істинності й правильності висновків тлумачення. Відтак відбувається розуміння з попереднього розуміння. Намагаючись зрозуміти закон, судді звертаються та осмислюють не тільки юридичні тексти, але й історію створення нормативно-правових актів чи підзаконних актів. Отже, під час тлумачення норм права судді мають використовувати логічні прийоми, зокрема порівняльний аналіз, аби з'ясувати волю законодавця для правильного розуміння змісту правової норми.

Доведено, що роз'яснення норм права зводиться до дій суб'єктів, які застосовують прийоми та засоби, спрямовані на пояснення особам дійсного змісту правової норми. Обґрунтованим є поділ тлумачень на нормативні та казуальні роз'яснення, які застосовуються залежно від характеру дії або залежно від обсягу застосування тлумачення. Казуальне тлумачення в юридичній діяльності підвищує ефективність правового регулювання та формування правової культури. Мета таких тлумачень у результаті застосування зводиться до справедливого, законного та обґрунтованого вирішення конкретної справи.

Ключові слова: юридична герменевтика, судове тлумачення, юридичні норми, правоінтерпретаційна діяльність, казуальне судове тлумачення, герменевтико-методологічні засади, проблеми тлумачення, суддівська інтерпретація.

The article deals with the legal nature of judicial interpretation. The concept of judicial interpretation of the rules of law is being clarified. Particular attention is given to judicial interpretation, the comparative characterization of normative and casual judicial interpretation.

Having received its foundation as a non-classical line in philosophy-based law science, legal (legal) hermeneutics has now acquired an "autonomous" meaning in jurisprudence. Legal hermeneutics appears not only as an art of interpretation and interpretation, but also, from the point of view of the tradition of Roman lawyers, as a method and on the basis of philosophy, as a non-classical trend with specificity, tradition and features. In practical terms, legal hermeneutics is embodied in the interpretation of law.

It has been found that when interpreting the text of a legal act, judges must consider the criteria of truthfulness and the correctness of the conclusions of the interpretation. Therefore, understanding comes from prior understanding. In trying to understand the law, judges address and reflect not only on legal texts, but also on the history of legal acts or by-laws. Thus, when interpreting rules of law, judges should use logical techniques, including comparative analysis, to find out the will of the legislator to properly understand the content of the rule of law.

It has been proved that the interpretation of the rules of law is limited to the actions of the subjects who apply techniques and means aimed at explaining to the persons the true content of the legal rule. It is reasonable to divide interpretations into normative and casual explanations, which are applied depending on the nature of the action or depending on the scope of interpretation. Casual interpretation in legal activities increases the effectiveness of legal regulation and the formation of legal culture. The purpose of such interpretations is reduced to a fair, lawful and reasoned resolution of a particular case.

Key words: legal hermeneutics, judicial interpretation, legal-interpreter activity, casual judicial interpretation, hermeneutical-methodological principles, problems of interpretation, judge's interpretation.

Постановка завдання. Тлумачення норм права є необхідним і важливим елементом правореалізаційного процесу. Без з'ясування справжнього смислу і значення норми права неможливе її однозначне і правильне застосування. Невипадково проблеми теорії тлумачення завжди були в центрі уваги юридичної науки. Суспільство загалом не являє собою щось, що може існувати, функціонувати та розвиватися за визначеними законами, яке надалі можна за допомогою норм права спрямувати на конкретні цілі. Скільки людей – стільки ж і суджень. Немає кількох однакових людей, так, як і не має кількох однакових ситуацій. Людина володіє свободою вибору, а тому жоден закон не спроможний прорахувати всі мож-

ливі варіанти розвитку ситуацій, випадків, де саме можливо його застосувати. Закон у значенні конкретного права буде постійно стикатися з множинністю варіантів його застосування, як би законодавець не прагнув його вдосконалити.

У наукових колах побутує думка, що закон має містити лише загальні основоположення, який буде формувати «право в собі» в його повному змісті. Модифікуватися така сутність має саме через суддівську інтерпретацію. Судді через вирішення складних, нестандартних ситуацій будуть отримувати імпульс для розвитку суддівської думки, яка буде виражена в прийнятих рішеннях. А отже, під час здійснення своєї професійної діяльності судді мають постійно застосовувати методи правової (юридичної) герменевтики.

Тому в цьому випадку потрібно визначити правоінтерпретаційну діяльність під час здійснення правосуддя та визначити герменевтико-методологічні засади процесу розгляду справи суддею як складного герменевтичного акта.

Результати дослідження. Серед учених, які досліджували проблеми правової герменевтики, необхідно насамперед виділити таких: Е. Бетті, О. Больнова, Р. Бубнера, Р. Бульмана, М. Вішке, Г.-І. Гадамера, Ж. Грондена, В. Дільтея, Е. Корета, А. Лоренцера, М. Маєра, Г. Міша, О. Пьогелера, П. Рікера, Ф. Роді, Р. Рорті, С. Фіша, Ю. Габермаса, М. Гайдегера, К. Гаммеймастера, Ф. Шлеєрмахера та інших.

Окремі аспекти проблематики, окресленої в цьому дослідженні, були опрацьовані в українській юридичній науці радянської епохи у працях відомих дослідників. Наприклад, проблеми тлумачення норм права були поставлені в роботах таких учених: С.С. Алексєєва, А.Я. Берченка, С.Н. Братуся, А.В. Завадського, Т.В. Кашаніна, Д.А. Керімова, С.О. Комарова, Н.М. Коркунова, В.Н. Кудрявцева, Л.Л. Лазарева, П.І. Люблінського, П.О. Недбайла, В.С. Нерсесянца, А.С. Піголкіна, П.М. Рабіновича.

Законодавство будь-якої демократичної країни у світі має відповідати динаміці розвитку його суспільства. Оскільки динаміка розвитку суспільства має різні темпи, встановлений правопорядок має бути гнучким.

Як відомо, епіцентром усього спектра юридичної діяльності виступає правосуддя, яке є найвищою формою правового контролю в суспільстві [1, с. 148].

Узагальнення загальної норми права та конкретної справи, індивідуальності випадку та загальності права – складний пізнавальний процес. У цьому процесі саме судді відводиться особлива роль, який має через своє вміння досягти єдності права під час вирішення ситуації.

На практиці судді прагнуть дотримуватися певної середини між загальністю закону, його формальністю та обставинами справи. Неправильно, якщо вони під час винесення рішення просто застосовують закон, без конкретизації його змісту, отримуючи, по суті, готове рішення, просто перенісши готову норму. Після реформування судової системи та формулювання іншого підходу щодо професійних якостей, якими має володіти майбутній суддя, таких рішень стає все дедалі менше. Досить часто рішення виносяться з використанням як національного законодавства, так і міжнародного. Більшість міжнародних нормативно-правових актів конкретизує норму в контексті принципів, які актуальні в цій ситуації.

Основним складником професійних знань судді є знання правил тлумачення правових актів і правил їхнього раціонального опрацювання. Це твердження не повинне викликати будь-яких заперечень. О.Ф. Скакун визначає тлумачення (інтерпретацію) норм права як розумову інтелектуальну діяльність суб'єкта, що пов'язана зі встановленням їхнього точного значення (змісту) [2, с. 434]. В юридичній енциклопедії під тлумаченням норм права розуміють «інтелектуально-вольову діяльність, спрямовану на з'ясування і роз'яснення волі законодавця, матеріалізованої у нормі права, а також результати цієї діяльності» [3, с. 80].

Водночас у юридичній літературі під тлумаченням норм права розуміють діяльність, спрямовану на з'ясування, осмислення дійсного змісту норм права з метою сприяння їхній практичній реалізації, а також результат такої діяльності, що переважно виражається в інтерпретаційно-правовому акті [4, с. 419–420].

Теорія права визначає тлумачення норм права як юридичну діяльність, спрямовану на становлення й розкриття їхнього змісту шляхом його усвідомлення і тлумачення й у необхідних випадках – роз'яснення для інших суб'єктів.

Як зазначається в юридичній літературі, суть юридичної герменевтики (грец. *hermeneuo* – пояснюю, тлумачу) полягає насамперед у «тлумаченні правового змісту того чи іншого чинного закону щодо конкретних умов, певного випадку» [5, с. 301].

Суддівське ж тлумачення юридичних норм є мистецтвом тлумачення юридичних термінів і понять суб'єктами конкретної діяльності, яке справедливо вважається вершиною юридичної майстерності, кульмінаційним пунктом юридичної діяльності суддів. Воно є однією з центральних ланок у процесі винесення судового рішення.

С.С. Алексєєв вказує, що таке тлумачення – це не саме пізнання, а діяльність, що спрямована на встановлення змісту правового акта для його практичної реалізації [6, с. 290]. Крім того, це завжди розумова діяльність. Наприклад, Ю.М. Тодика під тлумаченням права розуміє процес мислення, спрямований на з'ясування змісту норм права [7, с. 52], а Г. Кельзен – пізнавальне з'ясування сенсу інтерпретованого об'єкта [8, с. 373].

Інтелектуально-правова діяльність, що здійснюється суддями під час розгляду справи, буде особливістю судового тлумачення права.

Має судове тлумачення і індивідуальну особливість, оскільки суб'єктом тлумачення може бути лише суддя. Тому залежно від суб'єкта, що тлумачить і роз'яснює норми права, та висновків, яких він дійшов у результаті тлумачення сенсу усвідомлення норми, тлумачення може бути офіційним або неофіційним. Суддівське тлумачення завжди є офіційним, оскільки його можливість прямо передбачена законодавством. Але офіційне суддівське тлумачення в аспекті владнообов'язковості поділяється на загальнообов'язкове (міститься у рішеннях Конституційного Суду України), обмежено обов'язкове (міститься у рішеннях окружних судів усіх інстанцій або впливає із змісту рішення), рекомендаційного характеру (міститься у Висновках Великої Палати Верховного Суду) та дискусійне (окрема думка судді).

Питання тлумачення юридичних норм досить опрацьовані теорією права, але суддівському тлумаченню та інтерпретації норм права властиві специфічні риси й певні проблеми. З огляду на вищезазначені особливості тлумачення є розподіл судового тлумачення на види. Основними видами в цьому випадку є нормативне та казуальне. Зміст і значення суддівського тлумачення зазвичай зводяться до казуального тлумачення юридичних норм.

Нормативне тлумачення, як правило, застосовується у випадках, коли норми, що тлумачаться, не досить досконалі за своєю формою, мають незрозумілі місця, неточності, а також коли необхідно уточнити чи вдосконалити практику застосування таких актів. Нормативне тлумачення повинне забезпечувати ефективність нормативної регламентації суспільних відносин, єдність у розумінні і застосуванні юридичних норм [6, с. 310].

Тобто рисами судово-нормативного тлумачення є загальний характер та обов'язковість використання іншими суб'єктами, які будуть використовувати таку норму. Наприклад, загальний характер приписів і обов'язковості їх урахування. Зважаючи на це, можна виділити основні риси судового нормативного тлумачення, такі як загальний характер приписів і обов'язковості їх урахування під час розгляду схожих судових справ.

Казуальне судове тлумачення – це таке судове тлумачення, результати якого формально обов'язкові тільки для конкретного судового спору і для осіб, які беруть у ньому участь. Якщо нормативне тлумачення поширюється на невизначене коло осіб і правовідносин, то казуальне тлумачення невіддільне від конкретного судового випадку (казусу). Воно дається тільки для застосування в конкретній юридичній справі і не має будь-якого загальнообов'язкового значення. Під час вирішення ж інших справ казуальне тлумачення є прикладом, що допомагає розкрити значення юридичної норми і не відіграє ролі загального категоричного роз'яснення [6, с. 311].

Якщо нормативне тлумачення здійснюється суддями вищого судового органу і є обов'язковим для інших суб'єктів, то казуальне здійснюється всіма судами. Казуальний підхід під час прийняття рішення спрямований на вироблення правильного розуміння пра-

вової норми, що регулює конкретні правовідносини. Отже, ухвалені правові приписи індивідуалізуються, внаслідок чого він обов'язковий тільки для конкретної судової справи.

На думку автора, після реформування судової системи України та докорінних змін у процесуальному законодавстві судді Великої Палати Верховного Суду за досить короткий час надали свої висновки у багатьох справах, намагаючись так ліквідувати наявні прогалини, неточності та колізії в законодавстві. Водночас це дає можливість суддям інших інстанцій відходити від казуального підходу під час прийняття рішення.

Висновки. Отже, порівнюючи між собою нормативне і казуальне судове тлумачення норм права, можна сказати, що вони співвідносяться між собою так: суб'єктами нормативного судового тлумачення є тільки судді вищих судових органів, а казуального – судді всіх судових органів; нормативне судове тлумачення спрямоване на забезпечення однакового розуміння правової норми всіма судами, а казуальне судове тлумачення спрямоване на розгляд і вирішення конкретної судової справи; нормативне судове тлумачення здійснюється на основі узагальнення судової практики, а казуальне – під час розгляду конкретної справи, під час апеляційного чи касаційного перегляду; результати нормативного судового тлумачення поширюються на невизначене коло осіб і правовідносин, а результати казуального тлумачення є обов'язковими тільки для конкретної судової справи і для осіб, які беруть у ній участь; результати нормативного судового тлумачення закріплюються в постановках пленумів вищих судових органів, а казуального – у мотивувальній частині судових рішень.

Список використаних джерел:

1. Рабінович П.М. Основи загальної теорії права і держави : навч. посібник. Львів : Край, 2007. 192 с.
2. Скакун О.Ф. Теорія права і держави : підручник. Київ : Алерта; ЦУЛ, 2011. 520 с.
3. Юридична енциклопедія : в 6 т. / редкол.: Ю.С. Шемшученко (голова редкол.) та ін. Київ, 2004. Т. 6: Т–Я. 768 с.
4. Загальна теорія держави і права : підручник / М.В. Цвік, О.В. Петришин, Л.В. Авраменко та ін. ; за ред. М.В. Цвіка, О.В. Петришина. Харків : Право, 2011. 584 с.
5. История философии / под ред. В.П. Кохановского, В.П. Яковлева. 67-е изд. Ростов н/Д : Фе7 нисс. 2008. С. 301.
6. Алексеев С.С. Общая теория права : в двух томах. Т. II. Москва : Юридическая литература, 1982. 360 с.
7. Тодика Ю.М. Способи тлумачення Конституції і законів Конституційним Судом. *Вісник Академії правових наук України*. 2001. № 2 (25). С. 51–59.
8. Кельзен Г. Чисте правознавство / пер. з нім. О. Мокровольського; з дод.: Проблеми справедливості. Київ : Юніверс, 2004. 496 с.

